

Nr 117

Av herr **Johansson** i Torp, *angående indragning av vissa lotsplatser.*

(Lika lydande med motion nr 111 i Första kammaren)

Stockholm den 25 januari 1960

Carl E. Johansson
i Torp

Nr 118

Av herr **Ohlin m. fl.**, *angående statsbidrag till handelsgymnasierna.*

Det finns anledning räkna med att vårt näringsliv i växande utsträckning kommer att söka sig till marknader, som ligger utanför vårt eget land. Skall en fortsatt ekonomisk tillväxt och kulturell förkovran bli möjlig, är en sådan utveckling både önskvärd och nödvändig. En av förutsättningarna för framgång i detta avseende är dock, att näringslivet erhåller folk med gedigen och ändamålsenlig utbildning i tillräcklig omfattning. Utbildning i ämnen som företagsekonomi, moderna språk och näringsgeografi intar här en central ställning. För denna utbildning måste samhället självt bära det primära ansvaret, och vi har därför rätt att härvidlag ställa krav på att dessa resurser tas i anspråk. Det råder ingen tvekan om att samhället, då det gäller handelsutbildning på både gymnasie- och högskolenivå, i otillbörligt hög grad litat till försynen och enskildas insatser. I dagens läge är det uppenbart, att utbildningsresurserna behöver förstärkas såväl kvantitativt som kvalitativt. Flera statliga utredningar — senast 1955 års universitetsutredning — har också framhållit detta, men hittills har de icke föranlett några i egentlig mening verksamma åtgärder.

Beträffande den högre handelsutbildningen eller *civilekonomutbildningen* har 1955 års universitetsutredning i sitt betänkande Universitetet och högskolor i 1960-talets samhälle (SOU 1959:45) utförligt redovisat skäl för en ökning av intagningskapaciteten från för närvarande ungefär 350 studerande till ungefär det dubbla antalet. Med anledning härav föreslår utredningen,

att civilekonomutbildning kommer till stånd vid universiteten i Uppsala och Lund, att särskilda sakkunniga snarast tillkallas för närmare utredning beträffande den föreslagna förstärkningen av civilekonomutbildningen, att denna kommitté jämväl ges i uppdrag att utreda förutsättningarna för en närmare anknytning mellan handelshögskolan i Göteborg och de samhällsvetenskapliga ämnena vid Göteborgs universitet samt att i avvaktan på resultatet av denna kommittés arbete handelshögskolan i Göteborg redan läsåret 1960/61 ges provisoriskt förstärkta utbildningsresurser för intagning av ytterligare 60 elever.

I en särskild skrivelse till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet den 11 september 1959 rörande vissa anslagsberäkningar har universitetsutredningen anfört bl. a. följande:

Det andra utbildningsområdet, för vilket universitetsutredningen bedömer en omedelbar förstärkning av utbildningskapaciteten vara nödvändig, gäller *civilekonomutbildningen*. Utredningen kommer att i sitt betänkande utförligt redovisa de undersökningar och överväganden, som lett utredningen till den övertygelsen, att en väsentlig ökning av antalet årligen examinerade civilekonomer snabbt måste åvägbringas. Även härvidlag har utredningen arbetat i kontakt med företrädare för näringslivet.

Vid överläggningar som utredningen fört med representanter för styrelsen och lärarrådet vid handelshögskolan i Göteborg har konstaterats att praktiska förutsättningar finns för en ökning av elevintagningen vid högskolan från nuvarande 120 till 180 redan från och med hösten 1960. Detta fordrar emellertid ökade statsanslag utöver vad högskolans styrelse äskat i sin petitaframställning för budgetåret 1960/61.

Universitetsutredningen är icke beredd att nu lägga fram ett definitivt förslag om undervisnings- och forskningsorganisationen vid handelshögskolan i Göteborg. Å andra sidan är behovet av en ökad utbildning av civilekonomer för utredningen så uppenbart, att utredningen vill föreslå en provisorisk förstärkning av främst undervisningspersonalen vid högskolan, varigenom en ökning av intagningen med 60 elever skulle bli möjlig redan hösten 1960. Denna provisoriska förstärkning av lärarpersonalen bör enligt utredningens mening få formen av anslag till årsarvoden för ett erforderligt antal universitetslektorer, forskarassistenter och assistenter.

Från högskolans styrelses och lärarråds sida har man förklarat sig vara införstådd med en sådan provisorisk ordning. Det för intagning av ytterligare 60 studerande hösten 1960 erforderliga förstärkningsanslaget för budgetåret 1960/61 har inom lärarrådet preliminärt beräknats till 317 000 kronor.

Vid sin anmälan under riksstatens tionde huvudtitel av frågan angående bidrag till handelshögskolan i Göteborg anför emellertid departementschefen i årets statsverksproposition, att den ifrågasatta provisoriska förstärkningen av undervisningspersonalen vid handelshögskolan i Göteborg likväl torde böra anstå i avvaktan på slutlig prövning av universitetsutredningens förslag.

Vi kan på denna punkt icke biträda departementschefens uppfattning. Universitetsutredningen har klart påvisat behovet av en omedelbar ökning

av intagningskapaciteten. Utredningen har vidare visat, att de tekniska förutsättningarna för en ökad intagning föreligger i Göteborg. Det framgår också både av vad utredningen och högskolans styrelse i petita anfört, att högskolan själv är beredd att redan instundande höst taga emot ett ökat antal elever, under förutsättning att erforderliga medel ställes till förfogande. Härutöver vill vi framhålla, att en ökad ekonomisk insats på här ifrågasvarande område knappast i någon högre grad kommer att påverka samhällets totala insatser på utbildningsområdet. Man måste nämligen förutsätta, att de studenter som icke blir antagna som elever vid handelshögskolan i flertalet fall i stället söker sig till annan av samhället anordnad högre utbildning. Särskilt nära till hands torde det därvid ligga, att de söker sig till de ospärrade filosofiska fakulteterna, där de självfallet ökar utbildningskostnaderna. Vi föreslår av här anförda skäl i särskild följdmotion att handelshögskolan i Göteborg får resurser för intagning av ytterligare 60 elever.

Behovet av en reformering av *handelsgymnasierna* har länge varit uppenbart. I sitt år 1950 avgivna betänkande (SOU 1950: 12) föreslog handelsutbildningskommittén bl. a., att handelsgymnasiernas tvååriga normalkurser skulle bli treåriga, dock med en avgångsetapp efter andra klassen för dem som då önskade avgångsbetyg. Tredje klassen skulle delas på en företagsekonomisk och en språklig linje. Kommittén framhöll, att handelsgymnasiernas undervisning hittills i övervägande grad varit inriktad på arbetsuppgifter inom det allmänna kontorsarbetet, såsom redovisning och korrespondensarbete. Undervisningen borde emellertid också mera direkt än hittills syfta till utbildning för ledande och självständiga poster inom det merkantila arbetsområdet. Även distributionsfrågornas allt större roll måste beaktas, icke minst med tanke på försäljningsutbildningen. De företagsekonomiska ämnena borde få en avsevärt starkare ställning än i de nuvarande handelsgymnasierna och de allmänbildande ämnena tillgodoses bättre. Arbetsbördan var emellertid redan alltför betungande för eleverna, och om en sådan utökning av lärostoffet skulle genomföras, måste utbildningstiden förlängas.

Överstyrelsen för yrkesutbildning föreslog år 1957 i en på Kungl. Maj:ts uppdrag verkställd utredning genomgripande reformer i fråga om handelsgymnasiernas utbildning, organisation m. m. Förslagen har sedermera upprepats i överstyrelsens petita vart och ett av de följande åren, men hittills har dessa förslag inte föranlett proposition till riksdagen.

Liksom handelsutbildningskommittén är överstyrelsen i princip av den mening, att *handelsgymnasierna bör bli treåriga*; under en övergångstid anser överstyrelsen emellertid att såväl treåriga som tvååriga gymnasier bör finnas. De treåriga kurserna kan anordnas olika: som helt fristående kurser vid sidan om de tvååriga eller så att en tredje klass lägges ovanpå den tvååriga kursen. Även studenter från de ettåriga kurserna kan mottagas i en dylik klass. Det är möjligt att under de närmaste åren tillräckligt elevunder-

lag för en tredje klass endast kan påräknas vid ett par av de gymnasier som har parallellavdelningar. Elever från mindre gymnasier, som önskar fortsätta ett tredje läsår, kan i så fall göra det vid något av de gymnasier, där en tredje klass anordnats. Liksom för handelsgymnasiernas övriga kurser bör statsbidrag till treårig kurs utgå efter riksdagens beslut i varje särskilt fall.

Skälen till att utbildningstiden vid handelsgymnasierna bör få samma längd som vid övriga gymnasier blir för varje år allt starkare. Ett av dessa skäl är *näringslivets* behov av arbetskraft med bättre grundutbildning för handel och kontor. Ökade internationella förbindelser medför krav på goda språkkunskaper — lämpade för affärlivet — och goda kunskaper om internationella förhållanden. Ökade tekniska hjälpmedel i handeln och på kontoren har skärpt kraven på tekniskt kunnande även hos den administrativa personalen. Kostnadskontrollen får allt större betydelse osv. Ett annat skäl är *elevernas* behov. I likhet med handelsutbildningskommittén konstaterar överstyrelsen att elevernas arbetsprogram under nuvarande tvååriga studietid är mycket hårt. Det går ej att öka. Men kraven ökar och ökar. Överstyrelsen konstaterar, att det numera är nästan omöjligt att uppfylla handelsgymnasiernas utbildningsmål på två år. I alla händelser leder försöken att hålla den relativa standarden i de numera gemensamma avgångsproven tyvärr alltför ofta till bakslag i form av sänkt betygsnivå. Sålunda hade år 1959 enligt preliminära rapporter av eleverna i de tvååriga kurserna 29 % underbetyg på avgångsskrivningar i engelska och 42 % på skrivningen i tyska. — Ytterligare skäl för en förlängning av studietiden framförs av universitetsutredningen. Som ovan framhållits, har denna utredning föreslagit, att civilekonomutbildning även skall införas vid universiteten. För närvarande utgör handelsgymnasieexamen kvalifikationsgrund för inträde vid handelshögskola, men den ger däremot icke utan vidare *behörighet för inskrivning vid universitet*:

Universitetsutredningen anser för sin del mycket bestämt, att möjligheten att gå vidare från handelsgymnasium till civilekonomutbildning fortfarande bör stå öppen, och denna möjlighet bör enligt utredningens mening i princip föreligga vid alla de läroanstalter, vid vilka civilekonomutbildning meddelas. Då emellertid handelsgymnasieexamen i dess nuvarande utformning icke ensam ger en tillräckligt bred grund för studier för andra akademiska examina än civilekonomexamen, aktualiserar det här framlagda förslaget om civilekonomutbildning vid universiteten det redan från andra synpunkter starkt motiverade förslaget om handelsgymnasiernas omorganisation till gymnasier med normalt treårig studiegång, vilket på sin tid framlades av handelsutbildningskommittén (SOU 1950:12).

Universitetsutredningen underströk vidare fordran på att handelsgymnasierna för ungdomen och föräldrarna skall kunna te sig som likvärdiga med andra typer av gymnasier, likvärdiga då även i avseende på de möjligheter de öppnar till fortsatt utbildning efter gymnasiestudiernas slut.

Enligt de beräkningar, som överstyrelsen gjorde år 1957, skulle statsbidraget för nya statsunderstödda avdelningar (parallellavdelningar) av bl. a. tredje klassen av treårig kurs uppgå till ca 33 000 kr. per avdelning. I sina petita till årets riksdag framhåller överstyrelsen emellertid, att ett riksdagsbeslut i enlighet med överstyrelsens förslag skulle vara att anse som ett principbeslut. De gymnasier, som önskade statsbidrag till en tredje klass, finge inkomma med ansökningar om sådant bidrag avseende budgetåret 1961/62, vilka ansökningar finge prövas i sedvanlig ordning. Något anslag för detta ändamål erfordras sålunda inte för budgetåret 1960/61. Om en tredje klass skall kunna inrättas och få statsbidrag från och med höstterminen 1961, bör emellertid principbeslut fattas vid 1960 års riksdag.

I sin år 1957 avgivna utredning föreslog överstyrelsen vidare, att statsbidragen skulle kunna utgå efter för gymnasierna förmånligare villkor, så att åtminstone de kommunala handelsgymnasierna kunde *avskaffa elevavgifterna*. Elevavgifterna är för närvarande vid flera av gymnasierna mycket dryga, och statsbidragen är å andra sidan betydligt lägre än vid andra statsunderstödda högre skolor. Överstyrelsen föreslog, att statsbidrag skulle utgå dels med 78 % av kostnaderna för lärarlöner och pensioner, dels i form av särskilt bidrag till övriga kostnader med 2 000 (för kurserna med aftonundervisning 1 000) kr. per klassavdelning och år. Kostnaderna beräknades år 1957 till 484 000 kr. men blir numera något högre, eftersom nya avdelningar har tillkommit och löneläget blivit högre. Emellertid skulle på grund av statsbidragets konstruktion endast en mindre del av detta belopp behöva anvisas för det närmaste budgetåret.

För att främja *lärarrekruteringen* har överstyrelsen bl. a. föreslagit, att ordinarie lektorstjänster skulle inrättas och att rektors- och lärartjänsterna skulle inordnas under statens allmänna avlöningsreglemente (Saar). Så länge handelsgymnasierna inte i detta hänseende är jämställda med övriga gymnasier är det mycket svårt att rekrytera lärartjänster inte bara i Norrland. Även gymnasier i andra landsdelar får få eller inga sökande till ordinarie ämneslärartjänster. Det lär ha förekommit, att välmeriterade lärare reflekterat på att söka sådana tjänster men avstått därifrån då de fått veta, att anställningsvillkoren för handelsgymnasiernas ordinarie lärare i vissa avseenden är ofördelaktigare än för lärare vid allmänna läroverk och realskolor. Hur skall handelsgymnasierna kunna fylla sin uppgift, om de icke sätts i stånd att på lika villkor konkurrera om lärarkrafterna?

Handelsgymnasierna torde snart vara den enda skolform, som ställts utanför det reformarbete som vårt lands skolväsen varit föremål för under senare år. Ropen på reformer blir allt högljuddare, inte bara från näringslivets representanter. Handelsgymnasiernas riksförbund har vid flera tillfällen gjort energiska framstötter för att få förbättringar till stånd. I höstas uppvaktades ecklesiastikministern också av representanter för Svenska industritjänstemannaförbundet, Handelstjänstemannaförbundet och Svenska

bankmannaförbundet, som i en gemensam skrivelse underströk behovet av en förstärkning av handelsutbildningen. Att representanter för skolintressena, även utanför yrkesskolefolkets led, finner en reform i hög grad angelägen, är självklart.

Vi föreslår, att 1960 års riksdag dels beslutar, att statsbidrag skall kunna utgå även till treåriga handelsgymnasielinjer, dels i skrivelse till Konungen hemställer om förslag till 1961 års riksdag om ett förverkligande av övriga delar av den av överstyrelsen för yrkesutbildning föreslagna handelsgymnasierformen. Dessa beslut föranleder inga ökade anslagsbehov för budgetåret 1960/61.

Förutom dessa förslag vill vi även ta upp överstyrelsens synpunkter på frågan om *särskilda påbyggnadskurser i handel*. I tekniska ämnen har överstyrelsen sedan våren 1958 anordnat särskilda påbyggnadskurser, som i första hand varit avsedda för ingenjörer, som avlagt examen från tekniskt läroverk. Ändamålet har varit att fortbilda och följa upp förvärvade kunskaper framför allt på områden som är av betydelse för näringslivet. Intresset för dessa påbyggnadskurser har varit glädjande stort.

Motsvarande behov finnes emellertid också på andra områden, bl. a. på det merkantila området. *Detta behov är i princip oavhängigt av om handelsgymnasieutbildningen är två- eller treårig*. I båda fallen behövs det påbyggnadskurser ovanpå handelsgymnasieexamen. Deras ändamål bör vara dels att vidmakthålla och fördjupa kunskaperna inom områden som behandlats under gymnasiestudierna, dels att ge kunskaper på nya områden, som ej varit föremål för tidigare studier. I båda fallen bör kurserna ta största hänsyn till näringslivets och administrationens ökade behov.

Den förra typen av kurser — fördjupande av redan förvärvade kunskaper — berör flera områden, exempelvis det kommersiella språket och dess utformning. Det har t. ex. framhållits från exportsammanslutningar o. a., att vårt lands möjligheter att göra sig gällande på de flesta exportmarknader i stor utsträckning beror på våra möjligheter att framlägga våra försäljningsargument o. d. på ett sätt som motsvarar språkbruket på dessa marknader. Överstyrelsen erinrar här om de förslag om särskild sekreterarutbildning, som framlagts av universitetsutredningen. Ett annat område, som här är aktuellt, är statistik, inte minst i dess anknytning till marknadsundersökningar. Marknadsundersökningar blir alltmer nödvändiga för att undvika felinvesteringar. Näringslivets representanter kan sällan själva företaga statistiska analyser som är erforderliga för sådana överväganden. De bör dock ha tillräckliga insikter i statistik för att självständigt kunna bedöma undersökningarnas värde.

Till den andra typen av kurser — med ändamål att ge kunskaper på nya områden — hör exempelvis administrativa problem. Dessa får allt större betydelse både när det gäller arbetsledning, rationalisering och annat. Hit hör även den moderna kostnadsbokföringen och dess problem. Överstyrel-

sen anser det över huvud väsentligt att möjliggöra påbyggnadskurser just på områden, som kan minska riskerna för kostsamma felinvesteringar. Här spelar kostnadsbokföringen en stor roll, inte minst för att underlätta valet mellan alternativen i olika lägen. Ett annat område är den offentliga redovisningen. Många handelsgymnasister och motsvarande blir knutna till verk och institutioner där sådan redovisning möter dem.

Överstyrelsen anser, att påbyggnadskurser av detta slag bör söka sig fram på olika vägar. Då förhållandena på det merkantila området är så annorlunda än förhållandena på det tekniska området, kan man inte alltid bygga upp nu förevarande kurser på samma sätt som de tekniska kurserna. I vissa fall är det lämpligast med sammanhängande längre kurser. I andra fall kan det vara lämpligast med en kombination av ett antal kortare, koncentrerade kurser, kompletterade med korrespondensundervisning osv. Över huvud anser överstyrelsen det väsentligt att i görligaste mån möjliggöra deltagande utan att näringslivet och administrationen behöver få svårigheter genom att deras mer dugande personal är borta alltför lång tid.

De särskilda påbyggnadskurserna på det merkantila området bör administreras av överstyrelsen men anknytas till handelsgymnasierna. Då dessa skolor icke är statliga, kan man icke beräkna anslagen så som för de tekniska kurserna. I enlighet med överstyrelsens förslag förordar vi att ett belopp av 30 000 kronor anvisas för nu förevarande ändamål för budgetåret 1960/61.

I årets statsverksproposition har departementschefen glädjande nog medgivit, att statsbidrag skall kunna utgå till inbyggd skola inom det husliga arbetets område. Därmed har en väsentlig del av de förslag till förbättringar inom yrkesutbildningen, som vi framförde vid föregående riksdag, blivit tillgodosett. Som departementschefen mycket riktigt framhåller talar för en i dylik form ordnad utbildning bland annat det förhållandet, att den i vad gäller såväl erforderliga investeringar som den årliga driften är relativt sett föga kostnadskrävande. Motsvarande skäl kan emellertid också med fog anföras för en utvidgning av bidragsområdet till att gälla också *inbyggda skolor och företagsskolor inom handelns område*. Nyheterna kommer nu så snabbt på kontorsmaskinernas område, att det är svårt för en lokal yrkesskola att t. ex. hålla en tillräckligt modern uppsättning av sådana maskiner som en välutbildad kontorist bör ha kännedom om. Också inom detaljhandelsutbildningen skulle ett sådant samarbete mellan skola och näringsliv, som den inbyggda skolan erbjuder, vara av det största värde. Liksom departementschefen föreslår beträffande den husliga utbildningen, torde ett principbeslut kunna fattas om att statsbidrag skall kunna utgå till dessa skolor utan att därför anslaget höjs för nästa budgetår. I enlighet med överstyrelsens förslag torde statsbidraget böra bestämmas till 3 000 kr. per år och avdelning.

Med stöd av det ovan anförda hemställes,

att riksdagen ville besluta,

1. att statsbidrag må kunna utgå till treåriga handelsgymnasielinjer;
2. att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till 1961 års riksdag om förbättrade statsbidrag till handelsgymnasierna för att möjliggöra att elevavgifterna avskaffas;
3. att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till 1961 års riksdag om åtgärder för att främja lärarrekryteringen till handelsgymnasierna;
4. att bemyndiga överstyrelsen för yrkesutbildning att från och med budgetåret 1960/61 anordna försöksverksamhet med särskilda påbyggnadskurser i handel och för detta ändamål anvisa ett anslag på 30 000 kronor;
5. att statsbidrag må kunna utgå till inbyggda skolor och företagsskolor även inom handels område.

Stockholm den 25 januari 1960

Bertil Ohlin

O. Malmberg

Ragnhild Sandström

Sven Wedén

Bertil von Friesen

Sven Gustafson

i Göteborg

Manne Ståhl

Wald. Svensson